

הלחם משחררת אותנו מהניהיליזם של העדר המקום והזכות. לפתע יש תשובה לשאלה "למה?", שהמענה עליה מהווה סימן להתגברות על הניהיליזם.

עבודת הלחם גם מעניקה לנו את הקרבה לדבר. בעובדנו את הלחם, דבר אינו חוצץ בינינו לדבר. אנו עושים אותו ביגיע כפינו. אנו זורעים, קוצרים, טוחנים, לשים ואופים בידינו שלנו. פיתולי התלות ומעקפי החליפין מתבטלים. עבודת הלחם מעניקה לנו לא רק את זכות הקיום, אלא גם את הקיום האותנטי, הקרוב. היא מעניקה לנו את הקיום שאינו זר ואינו מנוכר. היא מעניקה לנו את הקיום בחיק הדבר.

ומהי עבודת הלחם אם לא שמה הנרדף של האוטופיה הציונית. מהי הציונות אם לא הרדיפה אחר הלחם, כשם נרדף לרדיפה אחר הדבר. הלחם הוא כלי המלחמה שבעזרתו ביקשה הציונות למגר את תחלואי הגלות. בעבודת הלחם

✿ עבודת הלחם של הציונות

הכל מתחיל בכיכר הלחם, כי הלחם הוא הממשי. הלחם מגלם את הקיום האנושי במלוא קשיו. כל זאת בניגוד לקיום בגן עדן, ששם לחם אין משמעות, שהרי שם הוא נופל מהשמיים. אבל כאן, עלי אדמות, הלחם הוא האפשרות לקיום, וגם האות למתן משמעות לקיום. כי בשביל הלחם צריך לעבוד. עבודת הלחם - הזריעה, הקציר, הטחינה, האפייה - היא זו שמאפשרת את הקיום ומעניקה לו משמעות. לשם מה עלינו לעבוד את עבודת הלחם, בעצמנו, ביגיע אפנו, בזיעתנו? כדי שנוכל להתקיים. ולא רק להתקיים, אלא להתקיים בזכות עצמנו ובמקום שלנו, שהוא מקום הלחם. הלחם גם מעניק לנו מקום. עבודת הלחם משחררת אותנו מהנוודות, ומאפשרת לנו להתמקם. עבודת הלחם גם מעניקה לנו קיום בזכות ולא בחסד. עבודת הלחם מחלצת אותנו מאסירות התודה. עבודת

בחזרה
מהשוק
לכיכר
דרור
פּימנטל

לעשות תערוכה בכיכר המדינה זה לא דבר של מה בכך. לעשות תערוכה בכיכר המדינה זו הצהרה. זו הצהרה, כי כיכר המדינה מייצגת אולי יותר מכל מקום אחר את ניצחון הקפיטליזם ופשיטת הרגל של האוטופיה הציונית. מה לאמנות ולמעוז הקפיטליזם? ומה לאמנות ולפשיטת הרגל של הציונות? שאלות אלו יהוו את חוטי השתי, שסביבם ייארג הטקסט הזה. ייארג ואולי גם יעבור.

הבה נתחיל מהכיכר עצמה. אטפל דווקא לעובדה הפרוזאית, כי כיכר המדינה הוכרזה לפני כמה שנים ככיכר הלחם. מדובר בקומץ פעילים חברתיים, שהקימו מאחז בכיכר במחאה על מצב העניים במדינת ישראל. בהסבת שמה של כיכר המדינה לכיכר הלחם, הם ביקשו להביא למודעות את הניגוד התהומי השורר בין עשירים ועניים בישראל.

אך באם נתייחס לשם "כיכר הלחם" במובנו הפשוט, הליטראלי, כי אז בחילופי השמות גלום ניגוד נוסף: זהו הניגוד שבין היסוד לציפוי, בין ההכרחי לעודף, בין הלחם לחמאה. בחילופי השמות גם גלום הניגוד בין המתווך לבלתי מתווך. קרי, בין מה שעובר דרך מעקפי הייצוג והתיווך, לבין מה שנתר קרוב לדבר עצמו: כי מהי כיכר המדינה אם לא קרנבל אורגיאסטי של מותגים וסחורות. ומהי כיכר הלחם אם לא הדבר עצמו, הפשוט, הלא מיוצג והלא מתווך. שהרי את כיכר הלחם עושים ובוצעים בידים. והידיים תמיד הכי קרובות לדבר.

- היא חור שנפער בלב זכותנו על המקום הציוני. שוב מכסה אותנו רעלת הגלות. שוב מפרידה בינינו לדבר עורלת התיווך. אלא שהפעם מדובר בעורלת המותג. מאה שנה לאחר הקמת התנועה הציונית, וששים שנה לאחר הקמת מדינת ישראל, הגענו למקום ממנו התחלנו: המקום נטול המקום; המקום הניהיליסטי. הניהיליזם המותגי שבו אנו שבויים כיום חמור לא פחות מהניהיליזם הגלותי שבו היינו שבויים אז. זהו, אם תרצו, הדיפראנס של הציונות: הדבר הציוני יכול להופיע רק בהיעלמותו במותג. כך, אנו נתונים בגלות בלב לבו של המקום. השיבה מהגלות לא הסתכמה בשיבה הביתה. הציונות אינה אודיסיאה. השיבה מהגלות יצרה גלות חדשה, השוררת בתוככי המקום פנימה. ואולי לא היה הדבר מעולם. ואולי גורל הדבר הציוני להיות נתון בגלות מתמדת. ואולי גורל כיכר הלחם להפוך לכיכר המדינה מהרגע שיצאה מהתנור.

הסחרות. בהיותו בעל ערך נקוב, האדם הצורך אותו מעוניין פחות בתועלת השימושית שתצמח לו ממנו, ויותר ברווח המעמדי שיביא לו: שען נוצץ לאיש העסקים; תיק עור משוכח לעורך הדין; חולצה מחויטת לפוליטיקאי. מאה שנה ויותר לאחר מרקס, הפך אובדן הדבר לאובדן בחזקה: שהרי כיום כלל איננו רוכשים סחורה, אלא מותג. ערך החליפין הומר פעם נוספת. הדבר נעלם פעמיים: לא רק בסחורה, אלא גם במותג. למעשה, איננו קונים דבר ממשי, אלא רק מותג של דבר. אנו קונים קוקה קולה כדי להיות צעירים, מכונית מרצדס כדי להיות חשובים, משקפיים של גוצי כדי להיות מעודכנים. מדבריות הדבר נותר רק מדבר. וכפי שכבר נאמר, אובדן הדבר משמעו גם אובדן המקום. הפיכת כיכר הלחם לכיכר המדינה, הפיכת הדבר למותג, חותרת תחת זכות הציונות על המקום. כיכר המדינה - כהיפר-מותג של ההיפר-מיתוג

ביקשה הציונות למחוק את פער התיווך החוצץ בין היהודים לדבר. במקום מסחר וחליפין, קנייה ומכירה, במקום הכסף העוטף כעורלה את הדבר, ניסתה הציונות להשיב את היהודים לעבודה ולגוף. ברית המילה של עורלת הכסף נעשתה בד בבד עם הקריאה לביתוק רעלת הגלות. לא עוד תלישות, לא עוד ניכור. בעבודת הלחם ביקשה הציונות למקם את היהודים בלב המקום עצמו. לא רק המקום, אלא גם עצם הזכות על המקום נקנתה בעבודת הלחם. ועם המקום והזכות באו גם המובן והמשמעות. עם אלו באה גם התשובה לשאלה "למה?". עם אלו התבטלה הגלות כניהיליזם והניהיליזם כגלות.

🌿 מכיכר הלחם לכיכר המדינה

ומה לכיכר הלחם, לחם חוקה של הציונות, ולכיכר המדינה? כיכר המדינה היא הבולען שנפער בלב עבודת הלחם הציונית. כיכר המדינה היא חור ההעדר של הדבר, ההולך ומתפשט על פני הארץ כולה כגלי הדף המתפשטים מפיצוץ. לכאורה, דבר לא נעדר מכיכר המדינה. אפשר למצוא בה כל דבר: החל בבגדים ובתכשיטים, עבור ברהיטים וכלה במאכלי גורמה. אך למעשה, דבר מהדברים שאפשר לקנות בה לא מקרבנו לדבר, כי כיכר המדינה אין שום דבר שיש בו מן הדבר. בכיכר המדינה הופך הדבר לרוח רפאים. כיכר המדינה היא המדבר של הדבר. כיצד נסוג הדבר מדבריותו אל מדבריותו? אובדן הדבר מתרחש קודם כל בהופיעו כסחורה: מואר באור יקרות בתיאטרון העוועים של חלון הראווה, הדבר כסחורה, כדברי מרקס, מופקע מדבריותו, כלומר, מערך השימוש שלו, ממה שאפשר לעשות בו, ומועתק אל הממד של ערך החליפין. ערך הדבר כבר לא נקבע ביחס לשאלה מה אפשר לעשות בו, אלא מתוך מיקומו בשוק

נעלי עקב
שי-לי עזויאל

ראשי כבשים
מונשה קדישמן

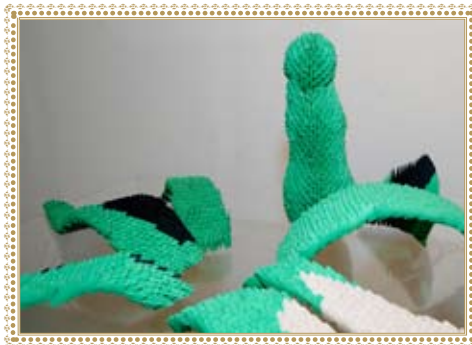
הבטחת האמנות

ומה לאמנות ולכיכר המדינה? האם גם היא מבקשת להציג את עצמה לראווה ולהימכר לכל המרבה במחיר? האמנות הפכה בשנים האחרונות לעסק מכניס יותר מתמיד. נכסיה הסמליים עברו הפרטה, והם מתורגמים מיידית לערכים כלכליים. בתי הספר לאמנות משמשים כיום חותמת גומי לפנטזיות הכלכליות של האמנים הצעירים. בזכותם הם ממתגים את עצמם בערכים הגבוהים של "תרבות" ו"אמנות", ערכים המאפשרים להם להימכר במחירי שיא.

לא, האמן איננו הומלס. לאמן יש מקום במקום, בזכות ולא בחסד. אך מהו באמת מקום האמן בטל המקום? בשביל מה צריך אמנים? כפי שידעו היידגר, ניטשה ובנימין, האמנות היא הביטוי העליון לכמיהה לדבריות הדבר, להופעתו, להתגלותו, לחזרתו, בין אם נקרא לדבר הוויה, הילה, מקור, או רצון לעוצמה. באמנות יש מן הדבר. האמנות דיברה מאז ומתמיד את הדבר. דיבור הדבר הוא שמקנה לה מקום במקום.

האמנות והציונות מוצאות את עצמן באותו צד של המתרס, שהרי בשתיהן מפעמת התשוקה לדבר. עבודת האמנות מזה ועבודת הלחם מזה הן אותו הדבר, במונח זה ששתיהן עובדות את הדבר. בדומה לציונות, מקום האמנות נקנה בעבודת הדבר. אך האם גורל האמנות יהיה כגורל הציונות? האם גם האמנות תהפוך לאמנות נטולת אמנות? האם גם היא תעטה על עצמה את רעלת המותג?

אמנות נטולת אמנות היא אמנות ניהיליסטית. על האמנות לעקוץ ללא הרף את כלכלת הסחורות והמותגים, ולשמור על הטרוגניות שלה בלב ההומוגניות של הקפיטליזם. האמנות היא פיגוע טרור. על האמנות ללקט אחת לאחת את שאריות הדבר מארץ הישימון של הסחורות והמותגים.

מה עושות הפיליפינות בלילות
איילת גזית

Gym & Tony

אפוריאטי, שבו עליה להציג את עצמה כמסחר במה שאי-אפשר לסחור בו, ככלכלה של מה שחומק מכל כלכלה. על דו־פרצופיות זו יש לשמור מכל משמר. על האמנות להיות בתוך המסחר ומחוץ למסחר גם יחד: על האמנות להציג את עצמה כאובייקט תשוקה צרכני, ובעת ובעונה לעבוד את הבלתי-סחיר בהתגלמותו. נוכחות התערוכה "כיכר המדינה" בכיכר המדינה היא אם כן נוכחות פרמקונית, מתעתעת ומערערת: בעודה נוטעת במבקריה את האשליה כי הם מתבוננים בסחורה, היא חומקת מסדר המסחר. זו גם נוכחות מוראנית ואקס־טימית: מוראנית, כי בעודה מקיימת כלפי חוץ את הלכות המסחר, היא משמרת באדיקות בביתה פנימה את דת הדבר. בדומה ליהודי המומר, פיה ולבה אינם שווים: פיה אומר את הדברים, אך לבה אומר את הדבר. אקס־טימית, כי היא מופיעה בכור מחצבתו של הקפיטליזם כדבר הזר לו ביותר. בהופיעה כסחורה, היא מפתה את צרכניה לחמוק מסדר המסחר. היא מפתה את צרכניה לא לדברים, אלא לדבר.

יריב ספיבק

ולתלותן על קירות הגלריות והמוזיאונים כמציבה לאובדן הדבר. ההטרוגניות של האמנות מתמצה באי־סחירותה. האמנות היא הדבר החומק מכלכלת הסחורה. האמנות היא העקבה של הדבר, שלעולם לא יירכש בכסף. לכן רבים כל כך נוהים אחריה, ומוכנים להוציא סכומי עתק כדי להיות לבעליה הארעיים. כאן אנו ניצבים בפני אפוריה: אי־סחירות האמנות רק מגבירה את התשוקה אליה. צרכן האמנות חש כי באמנות טמון דבר אחר, שרווקא עליו הוא רוצה לשים את ידיו. צרכן האמנות מתפתה להאמין, כי האחידה בדבר האמנות תבטיח לו אחידה בדבר הנעדר מכל הדברים. הפער בין אי־סחירות האמנות לבין התשוקה הצרכנית אליה, הוא שיכול להעניק לה מקום. שהרי מצד אחד, להיות קיים משמעו להיות סחיר. דבר אינו חומק מסדר הסחורה. אם אף אחד לא ירצה לצרוך את האמנות, עד מהרה היא תמצא את עצמה בחוץ. אך מצד שני, אם תתמקם בכלכלה כאחד הדברים, תאבד נבדלותה הרדיקלית. האמנות מוצאת את עצמה במצב

ללא כותרת
מיכל ארז

בנוכחותה הפרמקונית¹, המוראנית² והאקס-טימית³, האמנות גם מבטיחה לנו בית. זהו בית מוזר, כי הוא אינו בית אליו שבים מהגלות, אלא בית השוכן בלב לבה של הגלות, השוכנת בבית. האמנות היא הבית השוכן בגלות שבביתנו פנימה. האם בכוחה של האמנות לשכננו מחדש בינות להריסות האוטופיה הציונית, ולנסות ולהגשים שוב את הבטחתה? האם בכוחה להפוך שוב לבית את הבית שהפך לגלות? האם בכוחה להשיבנו הביתה מהגלות שבביתנו?

¹ הפרמקון (pharmakon) הוא מילה שבה משתמש אפלטון לתיאור הכתב ב־פיררוס. בדומה למילה האנגלית drug, למילה יוונית זו מובן חיובי של רעל וסם מזה, ומובן שלילי של תרופה ומזור מזה. בתחילה מוצג הכתב כנושא ערך חיובי, כמי שירבה את הזיכרון והחכמה, אך לבסוף הוא מתברר כנושא ערך שלילי, בהרבותו את השכחה והאל-דעת.

² המוראנו הוא כינויים של יהודי ספרד, שנאלצו להמיר את דתם לנצרות בלחץ האינקוויזיציה. אך עם זאת, הם המשיכו לקיים את מצוות הדת היהודית במסתור, דורות על גבי דורות. ³ האקס-טימיות הוא מונח שאותו מציב לאקאן מול וכנגד האינטימיות. במונח זה מגולמת הטענה, כי בתנועה לפנימי ולאינטימי ביותר איננו פוגשים במה שהכי מוכר וקרוב לנו, אלא דווקא במה שהכי זר ורחוק מאתנו, כמו הגוף והלא-מודע.

כלבים
מיכל ארז

בנוכחותה הפרמקונית, המוראנית
והאקס-טימית, האמנות גם מבטיחה
לנו בית. זהו בית מוזר, כי הוא
אינו בית אליו שבים מהגלות, אלא
בית השוכן בלב לבה של הגלות,
השוכנת בבית. האמנות היא הבית
השוכן בגלות שבביתנו פנימה. האם
בכוחה של האמנות לשכננו מחדש
בינות להריסות האוטופיה הציונית,
ולנסות ולהגשים שוב את הבטחתה?
האם בכוחה להפוך שוב לבית את
הבית שהפך לגלות? האם בכוחה
להשיבנו הביתה מהגלות שבביתנו?

